

integration components professional training of speech therapists and identified the levels. Particular attention is paid to the identification and characteristic of the conditions of organization of the integration components of training in conditions of higher educational institution.

Keywords: integration, medical, psychological and educational components, measures and indicators of formation of integrative knowledge, training of speech therapists.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2014 р.

Статтю прийнято до друку 25.02.2014 р.

УДК 159.922.76-056.264:616.21-008.5

ПСИХОЛОГО-МЕДИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ТПМ ПРИ ІНКЛЮЗИВНІЙ ФОРМІ НАВЧАННЯ

Пімєнова К.О.

В Україні та й у світі в цілому спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей з психофізичними порушеннями. Недосконалість існуючих форм навчання і виховання, відповідним потребам і здібностям дітей цієї категорії, численні проблеми їх адаптації та соціальної інтеграції в суспільство свідчать про недосконалість соціальної та освітньої політики щодо дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Тому все більшої актуальності набуває проблема психолого-медико-педагогічного супроводу дітей з тяжкими порушеннями мовлення в інклюзивних класах.

Організація ефективної соціально-освітньої інклюзії можлива лише в умовах тісної взаємодії педагогів загальноосвітнього закладу та спеціалістів служби супроводу: вчителів-дефектологів, логопедів, психологів, тобто співробітників, чия професійна діяльність забезпечує проведення медичної, психологічної, педагогічної, соціальної корекції.

У розв'язанні складних і багатопланових завдань інклюзивної освіти школярів з ТПМ важлива роль відводиться саме вчителю, тому визначимо його функції. Серед них основними є:

1. Корекційна – передбачає використання різноманітних методів та прийомів з метою корекції та компенсації недоліків психофізичного розвитку, дотримання дидактичних принципів навчання.

2. Гностична – полягає у вивченні суб'єкта діяльності (учень) та її об'єкту (колективу і самого процесу навчання) без чого унеможливується організація продуктивного навчально-виховного процесу.

3. Комунікативна – забезпечує формоутворюючу систему процесу навчання і передбачає високий рівень культури вчителя, вміння організувати й керувати педагогічним спілкуванням

4. Матеріальна – передбачає відбір й використання наочності, спеціального обладнання тощо [1].

Успішність навчально-виховної роботи в інклюзивних класах залежить від багатьох факторів, в тому числі і професійної компетентності педагогічних кадрів. Освітня інклюзія без педагогів високої професійної підготовки неможлива. З огляду на це набуває актуальності питання забезпечення процесу інклюзивного навчання дітей з ТПМ висококваліфікованими фахівцями, які повинні володіти повною інформацією про анамнез дитини; вивчати стан уваги, стомлюваності, темпу роботи кожної дитини; вміти спостерігати за дітьми та оцінювати динаміку їх розвитку в процесі навчання; адаптувати навчальні плани, методики, наочний матеріал та середовище до спеціальних потреб дітей; навчитися визначати, оцінювати і створювати навчальне середовище для дітей з різними потребами; розуміти важливість цілеспрямованого залучення до роботи з дітьми членів родини, встановлення з ними партнерських стосунків; мати високий професійний потенціал; володіти прийомами позитивної мотивації; створювати оптимальні умови для спілкування, сприяти налагодженню дружніх стосунків між дітьми та формуванню колективу; формувати у дітей досвід стосунків у соціумі, навичок адаптації до соціального середовища; ставитися з повагою до дітей і батьків.

Робота в навчальних закладах з інклюзивною формою дає якісно новий стимул до самовдосконалення педагога, тому що він має можливість поглиблювати свої знання про закономірності розвитку дітей, виробляти власні позиції щодо ефективності навчальних технологій. Ця робота формує у педагога нове розуміння проблем дітей, які мають ті чи інші порушення, розкриває перед ним стратегію і тактику психолого-педагогічної (а часто й медичної) підтримки цих дітей.

Учителю інклюзивного класу важливо знати спеціальні прийоми та методики навчання та виховання учнів з ТПМ, використовувати на уроках наочний та роздатковий матеріал, проводити пропедевтичну роботу з учнями з метою якісного засвоєння ними навчальної програми. Зміст, форми та методи навчання і виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення повинні мати корекційно-розвивальне спрямування. Це означає, що кожна тема, що вивчається у школі, кожен метод і прийом, використаний вчителем чи вихователем, не лише сприятимуть засвоєнню знань, умінь, навичок, формуванню позитивної поведінки, а й спрямовуватимуться на виправлення вад мовленнєвого та психофізичного розвитку.

Не менш важливим учасником інклюзивного навчання дітей з ТПМ в загальноосвітньому закладі є асистент вчителя (тьютор) – педагог, який володіє корекційно-компенсаторними технологіями, а також надає допомогу школярам з мовленнєвими порушеннями та разом з вчителем відповідає за успішність таких учнів.

До функцій асистентів входить визначення оптимальних шляхів та засобів навчання дитини з ТПМ, участь у розробці і реалізації індивідуального навчального плану, здійснення соціально-педагогічного патронату учня, формування моделі поведінки з однокласниками, допомога школяру у залученні до навчально-виховного процесу.

Педагоги загальноосвітніх шкіл потребують комплексної допомоги з боку фахівців у галузі корекційної педагогіки, спеціальної психології, в розумінні і реалізації підходів індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами. Але найважливіше, чого вони повинні навчитися - це працювати з різними дітьми, і враховувати це різноманіття в своєму педагогічному підході до кожного.

Відмінними особливостями діяльності спеціалістів служби психолого-медико-педагогічного супроводу є командний стиль взаємодії, систематичне обговорення проходження індивідуального навчального маршруту дитиною з ТПМ та внесення до нього змін [1].

Супровід навчальної діяльності дитини з ППФР – це система заходів, що має забезпечити рівний доступ до навчання, тобто знищити або, принаймні, мінімізувати проблеми дітей цієї категорії в процесі навчання.

Логопеди, вчителі-дефектологи, психологи, соціальні педагоги працюють в тісному зв'язку як з вчителями загальноосвітнього закладу, так і з батьками учнів, постійно відслідковуючи розвиток дитини з мовленнєвими вадами, результативність її навчання. Роль спеціалістів у реалізації комплексного діагностико-консультативного та корекційно-педагогічного супроводу учнів з ТПМ в умовах інклюзивного класу в загальноосвітній школі надзвичайно важлива. Практика показує, що тільки при правильному та своєчасному виявленні порушень мовлення, інтелекту та психофізичного розвитку учнів, а також при проведенні індивідуально-диференційованого підходу в процесі навчання дитини з ТПМ в умовах звичайного класу вона здатна успішно оволодіти навчальною програмою, адаптуватися в соціумі. Спеціалісти проводять діагностичні та корекційно-розвивальні заходи з учнями, займаються просвітницькою та консультативною діяльністю вчителів та батьків з приводу проблемних питань, які виникли в процесі навчання особливої дитини.

Проаналізувавши науково-методичні джерела та виходячи з індивідуальних особливостей дитини з тяжкими порушеннями мовлення, специфіки проведення корекційно-розвивальної роботи з нею можна виділити наступні основні завдання психолого-медико-педагогічного супроводу:

1) проведення комплексного психолого-медико-педагогічного обстеження учня з ТПМ з метою визначення його соматичного, соціального, психологічного та навчального статусу, а також змісту корекційно-педагогічної допомоги для здійснення інклюзивного навчання;

2) розробка, апробація та впровадження індивідуальних корекційно-компенсаторних навчальних програм психолого-медико-педагогічного супроводу учнів з порушенням мовленнєвого розвитку в умовах інклюзивного класу, спрямованих на їх оздоровлення, розвиток, навчання, виховання та розкриття особистісного потенціалу;

3) адаптація навчальних планів, програмного матеріалу, методів, форм навчання до індивідуальних освітніх потреб дітей з особливими потребами;

4) надання консультативної допомоги батькам, вчителям загальноосвітніх класів з питань розвитку, виховання та сприяння соціально- педагогічній інклюзії дітей з ТПМ;

5) відслідковування подальшого розвитку і життєвого шляху дітей, які отримали навчально-виховну та корекційно-педагогічну допомогу, надання їм консультативних послуг, аналіз ефективності проведених заходів.

У відповідності до цих задач визначаються напрямки психолого-медико-психологічного супроводу, що здійснюють спеціалісти загальноосвітньої школи з врахуванням специфіки своєї діяльності і функціональних обов'язків, пов'язаних з психолого-педагогічною та медико-соціальною підтримкою дітей з ТПМ.

Медичний напрямок. Цей супровід здійснюється лікарем-педіатром, лікарем-психіатром, неврологом. До обов'язків спеціалістів медичного профілю належать: обстеження стану соматичного і психічного статусу учнів; відслідковування змін стану здоров'я в процесі навчання, дозування допустимого навантаження; консультування батьків та педагогів з питань збереження здоров'я дітей з ТПМ.

Психологічний напрямок здійснюється психологом, який володіє методами нейропсихологічного та психологічного обстеження дітей з порушеннями мовлення. Діяльність психолога спрямована на збереження психічного здоров'я кожної дитини інтегрованого в загальноосвітню установу.

Психологічний супровід дітей із вадами в розвитку в умовах інклюзивного навчання необхідно розглядати як діяльність практичного психолога, спрямовану на створення комплексної системи медико-психологічних, психолого-педагогічних та психотерапевтичних умов, які б сприяли їхній адаптації, реабілітації та особистісному зростанню в соціумі (школа, сім'я, група однолітків тощо).

Психологічний супровід дітей з особливими потребами – це завжди пролонгований, динамічний процес, діяльність психолога, яка передбачає:

- 1) систематичний моніторинг медико-психологічного і психолого-педагогічного статусу дитини в динаміці її психічного розвитку;
- 2) створення соціально-психологічних умов для ефективного психічного розвитку дітей в соціумі;
- 3) участь у складанні індивідуальних навчальних планів;
- 4) систематична психологічна допомога дітям із порушеннями в розвитку у вигляді консультування, психокорекції, психологічної підтримки;
- 5) систематична допомога батькам дітей із проблемами в розвитку;
- 6) організація життєдіяльності дітей з ППФР в соціумі з урахуванням їхніх психічних та фізичних можливостей.

Психологічна підтримка вчителів, які працюють з дітьми цієї нозологічної групи, спрямована на формування в них психологічної готовності до роботи з цими учнями та на профілактику емоційного і професійного вигорання.

Бажано у школі мати не одного психолога, а декілька. Вони проводять обстеження дітей, вивчають пізнавальну та особистісну сфери, будуть участь у розробці та складанні індивідуальних корекційно-навчальних програм навчання і виховання дітей з ТПМ в умовах сім'ї та школи; здійснюють динамічне психолого-педагогічне вивчення школярів; консультують батьків, вчителів школи, а також всіх осіб, які зацікавлені в процесі навчання, виховання і подальшої соціалізації дітей з ТПМ.

Соціально-педагогічний напрям. Такий вид супроводу здійснює соціальний педагог, який володіє методами соціально-педагогічного обстеження учнів та їх сімей, теоретичними та практичними знаннями з надання педагогічної допомоги школярам та їх батькам у вирішенні проблем соціалізації та адаптації.

Специфіка діяльності соціального педагога полягає в тому, що він є координатором всіх ліній взаємодії спеціалістів та родини, спрямованих на максимально ефективну допомогу дитині з порушенням мовленнєвого онтогенезу. Соціальний педагог бере участь у вивченні адаптації школярів з ТПМ до навчального закладу і розробці індивідуальних корекційних навчальних програм; консультації батьків з питань формування адекватної соціальної поведінки і виховання дитини в сім'ї; вивчені соціальних умов розвитку і виховання дитини в родині; взаємодії з педагогами, спеціалістами служб соціального захисту, благодійними організаціями щодо проблем надання соціальної допомоги учням. Соціальний педагог несе персональну відповідальність за виконання індивідуальної корекційної навчальної програми, дотримання та внесення корективів до індивідуального корекційного навчального маршруту та режиму. Крім того, він займається питаннями соціального захисту учнів з ТПМ; виявляє інтереси, потреби, труднощі у спілкуванні з однолітками, відхилення в поведінці і своєчасно надає їм соціальну допомогу.

Педагогічний напрямок. В реалізації цього напрямку провідна роль відводиться вчителю-дефектологу. Він проводить та координує корекційно-педагогічну роботу з дітьми з ТПМ, які навчаються в умовах інклюзивного класу.

Вчитель-дефектолог вивчає пізнавальну діяльність школярів; визначає рівні засвоєння учнями різних розділів навчальної програми, можливості кожної дитини в оволодінні навчальним матеріалом; проводить моніторинг розвитку дитини та прогнозує подальший шлях навчання учня; вносить зміни до навчальних програм загальноосвітніх предметів та здійснює їх модифікації (введення пропедевтичних розділів з метою підготовки дітей до сприйняття навчального матеріалу, спеціальних навчальних предметів); планує разом з іншими спеціалістами і організовує цілеспрямовану соціально-педагогічну інтеграцію дітей з ТПМ в загальноосвітній навчальний заклад; координує корекційну психолого-педагогічну та медичну допомогу дітям; на основі використання останніх досягнень науки сприяє забезпеченню повноцінного всебічного розвитку учня на кожному віковому етапі; консультує вчителів, соціального педагога щодо організації корекційно-педагогічного процесу та взаємодії всіх учнів класу, допомагає визначити зміст та методику проведення уроків в інклюзивному класі; проводить фронтальні та індивідуальні заняття зі школярами з ТПМ.

Саме вчитель-дефектолог відслідковує результативність засвоєння дитиною рекомендованої їй програми, він же інформує спеціалістів про необхідність внесення змін до неї, уповільнення темпів проходження навчальних тем.

Логопедичний напрям забезпечує вчитель-логопед, чия діяльність спрямована на усунення у дитини мовленнєвих порушень та вдосконалення її мовленнєвої та комунікаційної діяльності. Його діяльність набуває особливого значення в класі, в який інтегровані діти з тяжкими порушеннями мовлення.

До структурних компонентів професійної діяльності вчителя-логопеда належать: діагностична діяльність (вивчення анамнезу, історії розвитку, причин порушень у дитини, бесіда з батьками, спостереження за дитиною, обстеження мовлення); складання індивідуальних корекційно-компенсаторних планів роботи з кожною дитиною;

визначення доцільних форм взаємодії з дитиною, видів корекційно-розвивальної роботи; здійснення планової корекційної роботи з метою створення ситуації успіху в засвоєнні програмного матеріалу з рідної мови, читання та розвитку мовлення; корекційна робота по виправленню порушень усного і писемного мовлення; участь у розробці та реалізації індивідуальних корекційних програм для дітей з ТПМ, що спрямовані на забезпечення повноцінного включення в навчальну діяльність; проведення консультативної та просвітницької роботи в межах своєї компетенції; аналіз результативності роботи, визначення динаміки розвитку дитини; участь у різних заходах методичної роботи, самоосвіта; пропаганда логопедичних знань, взаємодія з громадськістю.

Основною метою логопедичної роботи є усунення або зменшення мовленнєвого дефекту, розвиток зв'язного мовлення, пристосування дітей з вадами мовлення до шкільної програми, адаптація дітей з особливими освітніми потребами у середовище дітей з мовленнєвою нормою. Вчитель-логопед проводить групові, підгрупові та індивідуальні корекційні заняття з використанням передових методик з подолання вад мовлення. Для закріплення вивченого матеріалу в різних видах діяльності він залучає педагогів та батьків.

Педагоги додаткового навчання (гуртки співів, танців, декоративно-прикладного мистецтва та інші) вивчають компенсаторні можливості учнів з ТПМ, беруть участь у складанні індивідуальних програм розвитку; виявляють творчі здібності школярів, створюють умови, що сприятимуть їх розвитку; проводять індивідуальні, підгрупові та фронтальні корекційні заняття з учнями інклюзивного класу; консультують батьків щодо розвитку творчих здібностей дітей в умовах сім'ї.

До обов'язків **інструктора з лікувальної фізичної культури** належать: вирішення питань збереження та укріплення здоров'я учнів, їх фізичного розвитку; пропаганда здорового способу життя, планування, підготовка та проведення загальних спортивних заходів; корекція порушень рухової сфери школярів; надання консультативної допомоги родинам щодо фізичного виховання, розвитку та оздоровлення дитини в сім'ї; регулювання фізичного навантаження учнів спільно з медичними працівниками. Він проводить індивідуальні, підгрупові та фронтальні заняття зі всіма учнями загальноосвітніх класів, враховуючи їх психофізичні можливості та індивідуальні особливості.

Підводячи підсумки вищесказаному, відмітимо, що до основних завдань професійної діяльності спеціалістів, що здійснюють психолого-медико-педагогічний супровід дітей з ТПМ, належать наступні:

- аналіз ситуації розвитку дитини, виявлення причин шкільної дизадаптації;
- сприяння особистісному розвитку учнів з ТПМ;
- подолання та профілактика вторинних відхилень в психічному та соціальному розвитку дітей;
- створення ситуації успіху та прогнозування позитивних перспектив для дитини та членів її родини;
- надання допомоги батькам щодо навчання та виховання;
- надання допомоги педагогам в гармонізації відносин між членами педагогічного колективу, учителями та учнями.

Велику роль в корекційній роботі дитини з порушеннями мовленнєвого розвитку відіграє сім'я. У побудові позитивних внутрішньосімейних відносин вагома роль всіх спеціалістів служби супроводу. Вони допомагають формувати у батьків адекватне сприймання власної дитини, слідкують за тим, щоб в родині переважали доброзичливі дитячо-батьківські відносини.

Створення умов для саморозвитку кожної дитини неможливе без бажання та уміння вчителів та спеціалістів корекційного навчання проектувати його розвиток та навчання, що дозволяє кожному учню бути успішним. Від злагодженості роботи всього педагогічного колективу у вирішенні питань навчання, виховання та психолого-педагогічного супроводу в кінцевому результаті залежить ефективність розвитку та навчання кожної дитини, яка інтегрована з загальноосвітнім середовищем.

Література:

1. Бугайова І. Соціалізація дітей з проблемами у розвитку / І.Бугайова // Дефектологія . - 2007 - №5. - С. 15-18.
2. Ворошнина О.Р., Наумов А.А. Проблемы интеграции и инклюзии детей с ограниченными возможностями здоровья в дошкольное образовательное пространство // Инклюзивное образование: методология, практика, технологии: Материалы международной научно-практической конференции (20 - 22 июня 2011, Москва) / Моск. гор. психол.-пед. ун-т; Редкол.: С. В. Алехина и др. – М.: МГППУ, 2011. – 244 с.
3. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / За редакцією: В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К. 2004. – 152с.
4. Екжанова Е.А., Резникова Е.В. Основы интегрированного обучения: пособие для вузов. – М.: Дрофа, 2008. – 286 с.
5. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Соціальний педагог - 2010.- № 4.-С. 3-6.

Піменова К.О. Психолого-медико-педагогічний супровід дітей з ТПМ при інклюзивній формі навчання.

В статті розглядається проблема психолого-медико-педагогічного супроводу дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Визначено основні функції вчителя в умовах інклюзивного навчання. Описано основні завдання корекційно-

розвивальної роботи під час психолого-медико-педагогічного супроводу дітей з ТПМ. Охарактеризовано напрямки психолого-медико-педагогічного супроводу та їх особливості.

Ключові слова: діти з тяжкими порушеннями мовлення, психолого-медико-педагогічний супровод, інклюзивна форма навчання.

Пименова Е.О. Психолого-медико-педагогическое сопровождение детей с ТНР при инклюзивной форме обучения.

В статье рассматривается проблема психолого-медико-педагогического сопровождения детей с тяжелыми нарушениями речи. Определены основные функции учителя в условиях инклюзивного обучения. Описаны основные задачи коррекционно-развивающей работы при психолого-медико-педагогическом сопровождении детей с ТНР. Охарактеризованы направления психолого-медико-педагогического сопровождения и их особенности.

Ключевые слова: дети с тяжелыми нарушениями речи, психолого-медико-педагогический сопровождение, инклюзивное форма обучения.

Pimienova K.O. Psychological, medical and educational support for children with severe speech disorders in inclusive education.

The article tell us about the problem psychological, medical and pedagogical support for children with severe speech disorders. Besides, shows the main function of the teacher in inclusive education. The article described basic task of correction and developing work in the psychological, medical and educational support for children with severe speech disorders. The directions of psychological-medical-pedagogical support and their features are characterized there.

Keywords: children with severe speech disorders, psychological, medical and pedagogical support, inclusive education.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2014

Статтю прийнято до друку 30.03.2014

Рецензент д.п.н., проф. Шеремет М.К.

УДК :376-056.264.015.311:74/75

КОМУНІКАТИВНІ ЯКОСТІ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

Пінчук Ю.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

На сьогодні проблема загальної мовленнєвої культури педагогів не втратила актуальності, хоч і досліджувалася й досліджується багатьма мовознавцями та лінгводидактами (Н.Бабич, І.Білодід, О.Біляєв, І.Дроздова, С.Єрмоленко, М.Ілляш, М.Жовтобрюх, Л.І. Мацько, В.Мельничайко, Т.Панько, М.Пентилюк, Л.Струганець, С.В. Шевчук та ін.).

Сучасна лінгводидактика чітко розрізняє поняття «культура мови» і «культура мовлення». Термін «культура української мови» має кілька визначень. Якщо йдеться про наукову дисципліну, завданням якої є вдосконалення літературної мови як засобу культури, про зіставлення жанрів і форм висловлювань, про мовне життя суспільства і тенденцію розвитку, тобто про те, що у поширених дефініціях називають об'єктивно-історичним аспектом, – тоді є підстави вживати термін «культура мови».

Узагальнену характеристику поняття «культура мови» подають сучасні лінгвісти Л.І. Мацько і Л.М.Кравець: «Культура мови — мовознавча наука, яка на основі даних лексики, фонетики, граматики, стилістики формує критерії усвідомленого ставлення до мови й оцінювання мовних одиниць і явищ, виробляє механізми нормування і кодифікації (уведення у словники та мовну практику)».

Паралельно вживають термін культура мовлення — нормативність і доцільність викладу інформації, тобто філологічне і психолого-педагогічне обґрунтування використання граматичних структур відповідно до умов і вимог конкретної ситуації. Особливостями культури мовлення вчені (Г.О.Винокур, Б.Н. Головін, С.Я. Єрмоленко та ін.) вважають правильність, вправність, мовленнєву майстерність, стилістичне чуття слова, доречність застосування варіантних мовних форм.

Отже, володіння культурою мовлення вимагає не тільки дотримання літературних норм, а й уміння вибирати із співіснуючих варіантів найбільш точний, стилістично і ситуативно доречний, виразний.

Культура мовлення пов'язана з культурою поведінки, з вихованням патріотичних прагнень кожної людини, з перетворенням населення України в її народ, у націю. Норма мовлення і його культура нині є наскрізною суспільною проблемою.

Термін «культура мовлення» набуває все більшого поширення у сфері україністики. Вживають його і лінгвісти (Н.Д.Бабич, М.А.Жовтобрюх), і методисти (М.С. Вашуленко, М.І. Пентилюк). Термінологічні сполучення зі словом «мовлення» входять в обіг і в суміжних науках (внутрішнє мовлення, усне мовлення тощо).

Фактично культура мовлення близька до стилістики мовлення, яка вивчає своєрідність складу та функціонування окремих конкретних форм мовлення, практичної мовленнєвої діяльності. Культура мовлення